

O'ZBEKISTONNING TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTIDA YANGI BOZORLAR: YEVIROPA ITTIFOQI BOZORIGA KIRISHNING STRATEGIK AHAMIYATI

Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li

Collegim Humanum Varshava Menejment Universiteti
Andijon filiali direktorining birinchi o'rinbosari dotsent

Maxmudov Tohirjon Olimjonovich

Namangan muhandislik texnologiya instituti
"Menejment va Marketing" kafedrası dotsent

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekistonning to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini eksport qilish salohiyatini oshirish, mahalliy mahsulotlarni xorij bozorlariga chiqishiga sharoit yaratish va Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlikni mustahkamlash strategiyalarini tahlil qilingan. Maqolada, Shuningdek, hukumat tashabbuslari, qonunchilik hujjatlari, statistik ko'rsatkichlar va O'zbekistonning Yevropa Ittifoqining GSP+savdo imtiyozlari tizimiga qo'shilishidan keyingi eksport hajmining o'sishi kabi masalalar ochib berilgan. Yevropa Ittifoqi bilan munosabatlar va xalqaro integratsiya yo'lida erishilgan yutuqlar, Yevropa Ittifoqining O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish jarayoniga moliyaviy yordam ko'rsatishi va GSP+ tizimining mamlakat eksportiga ta'siri yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, to'qimachilik sanoati, eksport salohiyati, Yevropa Ittifoqi, GSP+, JST, savdo imtiyozlari.

Аннотация

Данная статья анализирует стратегии повышения экспортного потенциала текстильной и швейно-трикотажной промышленности Узбекистана, создания условий для выхода местной продукции на зарубежные рынки и укрепления сотрудничества с Европейским Союзом. В статье обсуждаются инициативы правительства, законодательные акты, статистические данные, а также рост объема экспорта в страны ЕС после присоединения Узбекистана к системе торговых преференций GSP+. Описаны достижения в отношениях с Европейским Союзом и интеграции на международном уровне, финансовая поддержка ЕС для вступления Узбекистана в ВТО и влияние системы GSP+ на экспорт текстиля из страны.

Ключевые слова: Узбекистан, текстильная промышленность, экспортный потенциал, Европейский Союз, GSP+, ВТО, торговые преференции.

Abstract

This article analyzes Uzbekistan's strategies for enhancing the export potential of its textile and garment industry, facilitating the entry of local products into foreign markets, and strengthening cooperation with the European Union. The article discusses government initiatives, legislative measures, statistical indicators, and the growth in export volume to EU countries following Uzbekistan's inclusion in the GSP+ trade

preference system. It highlights achievements in relations with the European Union, steps towards international integration, the EU's financial support for Uzbekistan's WTO membership, and the impact of the GSP+ system on the country's textile exports.

Keywords: Uzbekistan, textile industry, export potential, European Union, GSP+, WTO, trade preferences.

KIRISH

Raqobatning kuchayishi va globallashuvning tezlashishi to'qimachilik mahsulotlari bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatib, korxonalar eksport salohiyatini rivojlantirishga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo etmoqda. Masalan, "2023-yilda dunyo bo'yicha to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari eksport hajmi 941 milliard AQSH dollarini tashkil etib, yetakchi o'rinlarni Xitoy, Bangladesh, Vyetnam, Hindiston, Turkiya, Janubiy Koreya va boshqa davlatlar egallagan bo'lib eksport hajmi 2022 yilga nisbatan 2023-yilda 6.8 foizga o'sgan"[1]. Tikuv-trikotaj mahsulotlari eksportida bu mamlakatlar yetakchilik qilsa-da, rivojlanayotgan davlatlarda ham ushbu mahsulotlar eksportida izchil o'sish kuzatilmoqda.

Jahon tikuv-trikotaj mahsulotlari bozorida yetakchilik qiluvchi davlatlar uchun tarmoqni global qiymat zanjirida barqaror faoliyat ko'rsatishga, xalqaro bozor tadqiqotlarini samarali tashkil etishga, xalqaro marketing strategiyalarini ishlab chiqishga e'tibor berish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, xalqaro miqyosda elektron savdo tizimlarini yo'lga qo'yish, milliy brendlarning global obro'sini oshirish bo'yicha ilmiy-uslubiy asoslarni takomillashtirish ham bugungi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

O'zbekiston paxta tolasi ishlab chiqarishda dunyoda oltinchi va eksportda o'n birinchi o'rinda bo'lsa-da, tayyor kiyimlar eksportidagi ulushi bor-yo'g'i 2 foizni tashkil etadi. Mamlakat eksport geografiyasini kengaytirish Yevropa ittifoqi mamlakatlari bozoriga kirib borish asosiy strategik maqsad sifatida qarash mumkin. Shuningdek, korxonalarning eksport salohiyatini oshirish uchun zarur ilmiy usullar zamonaviy xalqaro marketing strategiyalari asosida ishlab chiqilmagani sababli, bu korxonalarning global raqobat bozoridagi o'rnini mustahkamlashiga to'sqinlik qilmoqda. Hozirgi kunda mamlakat uchun o'z to'qimachilik mahsulotlarini yangi bozorlar, xususan, Yevropa davlatlari bozorlariga olib chiqish va eksport geografiyasini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, Yevropa iste'molchilarida o'zbek brendlariga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish va yangi bozorlarga yo'naltirilgan strategiyalar ishlab chiqish zaruriyatga aylangan.

ADABIYOTLAR SHARXI

Turkiyalik olimlardan Gülseren Karabay, Kazım Sarıçobanlar yuqori texnologiyalar va malakali ishchi kuchini talab qiladigan texnik to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish raqobatni yengish usuli sifatida qaraladi. Turkiyaning ixtisoslashuv darajasi (xarajatlarning qiyosiy ustunligi) va eksport raqobatbardoshligida muhim ahamiyat kasb etishi, texnik to'qimachilik mahsulotlarini jahon eksportida ulushini oshirish va mamlakatlarning ixtisoslashuvi va eksport raqobatbardoshligi darajasini nisbatan o'rganishga qaratilgan. Aniqlangan qiyosiy ustunlik

(RCA) usuli qo'llanilgan ushbu tadqiqotda texnologiya tasnifi uchun nisbiy savdo afzalligi (RTA), sof eksport afzalligi (NEI) va nisbiy eksport afzalligi (RXA) tahlillari o'tkazilgan. [2]

W.Y.Tsang, K.F. Au Shimoliy Amerika Erkin savdo bitimining (NAFTA) tanlangan Janubiy va Janubi-Sharqiy (S&SE) Osiyoning rivojlanayotgan mamlakatlari va NAFTA a'zolaridan AQShga to'qimachilik va kiyim-kechak eksportiga ta'sirini o'rganadi Mintaqaviy indikator o'zgaruvchilari erkin savdo hududidan (FTA) kelib chiqadigan savdo effektining o'zgarishini aniqlash uchun ishlatilgan. [3]

To'qimachilik mahsulotlar eksportini rivojlantirish borasida o'zbek olimlaridan H.Qodirov to'qimachilik mahsulotlari eksportini rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston harakatlari strategiyasining nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqilgan. Unda respublikaning eksport salohiyati; xalqaro to'qimachilik bozorini rivojlantirish uchun foydalaniladigan "O'zto'qimachilik sanoat" uyushmasi strategiyalari, to'qimachilik innovatsiyalari, brending, moda sanoati, mahsulot dizayni, xalqaro sifat standartlari va boshqalarni rivojlantirish bo'yicha marketing strategiyalarini ishlab chiqishning zamonaviy yo'nalishlari tahlil qilgan. Eksport qilinadigan tikuvchilik va trikotaj mahsulotlarning assortimentini yanada diversifikatsiya qilish va Yevropa Ittifoqi va boshqa mamlakatlarning to'qimachilik bozorini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqqan. [4]

M.M.Tukhtasinova o'z tadqiqot ishlarida O'zbekiston Respublikasi to'qimachilik va tikuvchilik-trikotaj sanoatini rivojlanish tendensiyalari, iqtisodiyot va sanoatni rivojlantirish, eksportning o'sishi, rivojlanishning Klaster modelini joriy etish va bandlikni ta'minlashda sanoatning rolini o'rgangan. [5]

Sh.Musayeva, T.Ikromovalar O'zbekiston iqtisodiyotida to'qimachilik sanoatining roli uni eksport salohiyatini oshirishning strategiyalari borasida o'z tadqiqot ishlarini olib borgan.[6]

METODOLOGIYA

Tadqiqotda o'tkazilgan tahlillarga asoslangan holda O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlari eksportini rivojlantirishning yo'llari va unga ta'sir etuvchi omillar aniqlangan. Tadqiqotning metodologik asosi to'qimachilik mahsulotlar ishlab chiqarish va eksportini tizimli tahlili, iqtisodiy-statistik usullaridan foydalanilgan. To'qimachilik mahsulotlari Yevropa mamlakatlarga eksportini rivojlantirishda nazariy va amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatining investitsiyaviy jozibadorligi va raqobatbardoshligini oshirish, eksport imkoniyatlarini kengaytirish, mahalliy to'qimachilik mahsulotlarini xalqaro bozorlarga olib chiqish uchun yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1-may 2024-yildagi "To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" farmoniga ko'ra, "2027-yilga kelib trikotaj ishlab chiqarishni kengaytirish, infratuzilmani rivojlantirish va milliy brendlarni xalqaro maydonga olib chiqish belgilangan. Shuningdek, to'qimachilik

mahsulotlarini ichki va tashqi bozorlarda moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash va ularni elektron savdo platformalarida targ'ib qilish, Savdo-sanoat palatasi hamda Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirliklari ikki oy ichida Bangladesh, Misr, Marokash va Vyetnamda erkin iqtisodiy zonalarda savdo uylarini tashkil etish" kabi vazifalar belgilab berilgan. [7]

O'zbekiston 2023-yilda qiymati 3,1 mlrd AQSh dollarlik to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilgan. Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, bu ko'rsatkich umumiy eksportning 12,5 foizini tashkil etgan. Eksport qilingan to'qimachilik mahsulotlari tarkibida tayyor to'qimachilik mahsulotlari (41 foiz), kalava-ip (41,1 foiz) asosiy ulushni egallagan. 2023-yilda jami 639 turdagi to'qimachilik mahsulotlari dunyoning 65 ta davlatiga eksport qilingan. Natijada, to'qimachilik mahsulotlari eksporti hajmi o'tgan yilga nisbatan sezilarli darajada oshgan. To'qimachilik mahsulotlaridan 2023-yilda tayyor to'qimachilik mahsulotlari 1,3 mlrd dollar, kalava-ip 1,3 mlrd dollar, trikotaj mato – 306,6 mln dollar, gazlamalar 176,5 mln dollar, paypoq mahsulotlari 61,1 mln dollar miqdorda eksporti amalga oshirildi. [8]

So'nggi yillarda uzoq xorijiy, xususan, Yevropa Ittifoqi bozorlariga chiqish muhim yo'nalish sifatida qaralmoqda. YEI katta iqtisodiy salohiyatga ega bo'lib, umumiy maydonning 14 foizini, aholisi esa 185 milliondan ortiqni tashkil etadi. Bunga qo'shimcha ravishda, tabiiy gaz va neft resurslarining sezilarli qismi ittifoqqa to'g'ri keladi. O'zbekiston va YEI o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni ta'minlovchi dastlabki hujjat 1992-yilda tuzilgan Memorandumdan boshlangan bo'lib, 1994-yilda diplomatik munosabatlar rasmiy o'rnatilgan. Bu jarayonda YEI tomonidan respublikaga ko'plab iqtisodiy yordam ajratilgan bo'lib, 2021-yilda GSP+ imtiyozlar tizimi amal qilishi orqali Yevropa bozorlariga bojxona to'lovsiz kirish imkoniyatlari kengaydi. Shu bilan birga, to'qimachilik, plastmassa va mevalar kabi mahsulotlar eksporti hajmi oshdi. [9]

O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi (YEI) o'rtasidagi aloqalar sezilarli darajada rivojlanish bosqichiga kirishi 2017-yildan boshlandi.. YEI O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga, xususan, xalqaro iqtisodiy tashkilotlarga qo'shilib, global iqtisodiyotga integratsiyalashuviga katta e'tibor qaratgan. 2019-yil 11-noyabrda Yevropa Ittifoqi O'zbekistonning Jahon savdo tashkiloti (JST)ga a'zo bo'lish jarayonini qo'llab-quvvatlash uchun 5 million yevro miqdorida grant ajratdi. Bu mablag', asosan, a'zo bo'lish uchun zarur hujjatlarni tayyorlash, O'zbekiston mutaxassislarining JST kelishuvlari va xalqaro savdo tizimiga oid bilimlarini oshirish maqsadida ajratilgan.

2021-yilning aprel oyidan e'tiboran, Yevropa Ittifoqining barqaror rivojlanish va samarali boshqaruvni rag'batlantiruvchi maxsus preferensiyalar tizimi (GSP+) O'zbekiston uchun kuchga kirdi. Ushbu tizim, aholisi 510 milliondan oshgan (2023-yil holatiga ko'ra) eng yirik bozor sifatida tanilgan Yevropa Ittifoqi mamlakatlariga O'zbekistonning to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish imkoniyatlarini kengaytiradi va 6200 turdagi mahsulotni bojxona to'lovlarisiz eksport qilish imkoniyatini taqdim etadi.

Yevropaning GSP tizimi rivojlangan mamlakatlar orasida eng ilg'or hisoblanadi va unda uchta tarif yo'nalishi mavjud. Bular orasida birinchi yo'nalish past va o'rtadan past daromadli davlatlar uchun GSP standartlarini o'z ichiga oladi, bunda tarif

liniyalarining uchdan ikki qismi bo'yicha bojxona to'lovlari qisman yoki to'liq bekor qilinishi mumkin. [10]

Hozirda O'zbekistonning GSP imtiyozlaridan foydalanish darajasi 87% ni tashkil etmoqda, bunda asosan to'qimachilik va kiyim-kechak, plastmassa mahsulotlari, Shuningdek, mevalar, yong'oqlar va sabzavotlar eksport qilinadi. Bu esa O'zbekiston eksport tarkibining Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlarga nisbatan keng diversifikatsiyalanganligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

GSP (Generalized System of Preferences, ya'ni Umumlashtirilgan Preferensiyalar Tizimi) rivojlanayotgan va kam rivojlangan mamlakatlarga qo'shimcha savdo imkoniyatlari yaratish uchun joriy qilingan savdo imtiyozlari dasturi hisoblanadi. Bu tizim rivojlangan davlatlar tomonidan taqdim etiladi va unga qo'shilgan mamlakatlarga belgilangan tovarlarni bojxona to'lovisiz yoki kamaytirilgan bojxona stavkalari bilan eksport qilish imkoniyatini beradi. Bu orqali, rivojlanayotgan mamlakatlar o'z mahsulotlarini rivojlangan davlatlar bozoriga osonroq kiritishi mumkin bo'ladi, natijada iqtisodiy o'sish va bandlikni oshirishga yordam beradi.

GSP tizimi bir nechta turga bo'linadi va ularning asosiylari quyidagilar:

- Oddiy GSP – Asosiy toifadagi rivojlanayotgan davlatlar uchun mo'ljallangan. Bu dasturning asosiy maqsadi iqtisodiy taraqqiyotga yordam berishdir.

- GSP+ – Bu imtiyoz tizimi esa inson huquqlari, ekologiya, ijtimoiy himoya va yaxshi boshqaruv kabi sohalarda xalqaro konvensiyalarga amal qiladigan mamlakatlar uchun joriy etiladi. GSP+ tizimi orqali kengroq savdo imtiyozlari taqdim etiladi, bu mamlakatlarning Yevropa Ittifoqiga mahsulot eksport qilishda qo'shimcha imtiyozlar olishiga imkon yaratadi.

- LDC (Least Developed Countries) yoki EBA (Everything But Arms) – Bu dastur esa dunyoning eng kam rivojlangan davlatlari uchun mo'ljallangan bo'lib, ularni to'liq bojxona imtiyozlari bilan ta'minlaydi. Bu imtiyoz orqali ular barcha tovarlarni (qurollardan tashqari) Yevropa Ittifoqiga bojxona to'lovisiz eksport qilishi mumkin.

GSP tizimi, jumladan, O'zbekistonga ham o'z mahsulotlarini Yevropa Ittifoqi davlatlariga eksport qilishda sezilarli afzalliklar yaratmoqda. O'zbekiston 2021 yildan boshlab GSP+ tizimiga qo'shilgan bo'lib, bu mamlakatning Yevropa bozoriga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berdi. GSP+ tizimiga qo'shilish O'zbekistonga o'z mahsulotlarini Yevropa bozorida raqobatbardoshroq qilishga, eksport hajmini oshirishga, Shuningdek, qator sohalarda sifat va standartlarni yaxshilashga turtki berdi.

Bu imtiyozlar tufayli O'zbekiston Yevropa Ittifoqiga ko'proq to'qimachilik mahsulotlarini, ayniqsa, paxta va tayyor kiyim-kechak kabi mahsulotlarni eksport qilish imkoniyatini kengaytirdi. Biroq, GSP+ tizimidan to'liq foydalanish uchun O'zbekiston xalqaro standartlarga mos kelishi va inson huquqlari, ekologik xavfsizlik kabi qator sohalarda talab qilingan majburiyatlarni bajarishi talab qilinadi.

Shuningdek, transport-logistika tizimini yanada rivojlantirish ham katta ahamiyatga ega. Masalan, Yevropaga olib boruvchi temir yo'llar, avtomobil yo'llari va transport yo'nalishlarini rivojlantirish, hamda havo orqali yuk tashish imkoniyatlarini kengaytirish eksport jarayonini yengillashtirishi mumkin. O'zbekiston

va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi savdo aloqalarini mustahkamlash uchun yangi xalqaro shartnomalar va hamkorlik loyihalari talab qilinadi. O'zbekistonning ekologik toza va tabiiy mahsulotlariga bo'lgan talab ortib borayotganligi esa, masalan, organik qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. [OEC World. Textiles.](#)
2. Karabay G., Sariçoban K. **Research on Competitiveness in Technical Textiles: Comparison of Countries Having the Lion's Share of Technical Textile World Exports and Turkey.** *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 6 (150), 2021.
3. Tsang W. Y., Au K. F. **Textile and Clothing Exports of Selected South and Southeast Asian Countries: A Challenge to NAFTA Trading.** *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 12(4), 2008, pp. 565-578.
4. Qodirov H. **Strategy of Action of Uzbekistan on the Development of Export of Textile Products.** *Journal of Accounting and Marketing*, 7, 2018, p. 301.
5. Tukhtasinova M. M. **Some Issues of the Development of the Textile Industry of the Republic of Uzbekistan.** *Экономика и социум*, 9(88), 2021, pp. 190-201.
6. Musayeva Sh., Ikromova T. **The Role of the Textile Industry in Increasing the Export Potential of the Economy of Uzbekistan.** *Science and Innovation*, 1.A6, 2022, pp. 322-328.
7. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi "To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.**
8. [Kun.uz. O'zbekiston 3 mlrd dollarlik to'qimachilik mahsulotlarini eksport qildi.](#)
9. [Review.uz. O'zbekiston va EOII hamkorlikning istiqbolli yo'nalishlari.](#)
10. [Trade Map](#) – ma'lumotlari asosida tuzildi.